

Г.В. Потульницький

*Інститут української археографії та джерелознавства
ім. М.Грушевського НАН України (м. Київ)*

ДОКУМЕНТ З ОСОБОВОГО АРХІВУ ОМЕЛЯНА ПРІЦАКА З ІСТОРІЇ ПОСТАННЯ УКРАЇНОЗНАВЧИХ СТУДІЙ В СТИНАХ ГАРВАРДСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Серед найвизначніших українських істориків ХХ століття чільне місце займає постать Олександра Петровича Оглоблина (1899-1992). Важко переоцінити громадський та науковий внесок О.Оглоблина для української історії. Адже він не лише був знаним українським вченим, архівістом та джерелознавцем, але й визначним організатором науки та хранителем наукових традицій.¹ Дослідженням постаті та наукового доробку займалися як українські зарубіжні вчені (Л.Винар, Н.Полонська-Василенко, Б.Крупницький, О.Субтельний), так і вітчизняні історики (Л.Мельник, М.Коваль, І.Верба) та інші.²

Олександр Оглоблин підтримував тісні наукові та дружні зв'язки з іншим видатним українським вченим Омеляном Пріцаком. Перше знайомство О.Оглоблина та О.Пріцака відбулося навесні 1940 року, коли останній вперше приїхав до Києва, щоб здавати вступні іспити до аспірантури Академії Наук.³ З того часу, як пише Омелян Пріцак у вступному слові до Збірника на пошану проф. д-ра Олександра Оглоблина їх знайомство не переривалося в жоден з періодів їхнього еміграційного життя «...чи це були часи німецької окупації в Києві чи у Львові, опісля у Баварії і нарешті у Сполучених Штатах Америки, де від осені 1964 р. ми стали сусідами...».⁴

Додатковим підтвердженням цього є виявлені наукові матеріали та листи Олександра Оглоблина в архіві Омеляна Пріцака, який сьогодні є складовою частиною наукового архіву бібліотеки Національного університету «Києво-Могилянська академія». Таких листів О.Оглоблина до О.Пріцака у вищезазначеному архіві нараховується 10 одиниць, перший з яких датований 16 січня 1949 року, а останній – 16 листопада 1973 року.

Окрім цього в даному архіві знаходяться відбитки наукових праць О.Оглоблина з дарчими написами О.Пріцаку, серед яких «Предки Миколи Гоголя» (Мюнхен, 1968. Українське історичне товариство), «Микола Василенко й Вадим Модзалевський» (Мюнхен, 1968. Українське історичне товариство), «Два портрети діячів Мазепинської Доби» (Український Історик, 1972, т. IX, ч. 3-4), «Берлінська місія Капніста 1791 року. Історіографія і методологія питання. (З приводу «нової» теорії проф. Вільяма Еджертона)» (Український Історик, т. XI, ч. 1-3) та ін.

Переходячи тепер безпосередньо до характеристики документу, який автор віднайшов в особистому архіві Омеляна Пріцака, потрібно в першу чергу відзначити наступне. Даний документ відноситься до того періоду, коли О.Оглоблин на запрошення О.Пріцака працював професором Гарвардського університету та читав курс лекцій на тему “Topics in Ukrainian History of the Seventeenth and Eighteenth Centuries” та проводив семінари з історіографії і джерелознавства. Документ датований 28 травня 1970 року і є рукописом О.Оглоблина, що написаний на двох аркушах формату А4 зі зворотами синім чорнилом, яким науковець традиційно користувався.

Слід зазначити, що цей документ вже публікувався в часопису «Український Історик» у 1970 році.⁵ Враховуючи час, який пройшов після його опублікування (40 років), місце опублікування (Нью-Йорк), зрозуміло, що даний матеріал є малодоступним для вітчизня-

¹ Збірник на пошану проф. д-ра Олександра Оглоблина // Українська Вільна Академія Наук у США. Науковий збірник III (редактор Василь Омельченко). – Нью-Йорк, 1977. – 482 с.

² Про розробку творчості О.Оглоблина у вітчизняній та зарубіжній історіографії див.: Верба І.В. Олександр Оглоблин. Життя і праця в Україні. До 100-річчя з дня народження. – Київ, 1999. – С.7-33.

³ Омелян Пріцак. Вступне слово // Збірник на пошану проф. д-ра Олександра Оглоблина. Вказ. праця. – С.18.

⁴ Там само. – С.19.

⁵ Оглоблин О. Студії з історії України в Гарвардському університеті в 1968-1969 і 1969-1970 акад. роках // Український Історик. – 1970. – Т.VII. – Ч.4/28. – С. 132-134.

них науковців, які займаються дослідженням історії української науки за кордоном, науковою та науково-організаційною діяльністю українських вчених у ХХ ст., а саме О.Пріцака і О.Оглоблина. Тому опублікування рукопису даного документу в повному обсязі і без редакторських правок буде важливим джерелом для вивчення вищезазначених проблем.

Віднайдений документ представляє собою короткий огляд викладання історії України 17-18 століть в Гарвардському університеті протягом 1968-1970 рр. Цікавою для періоду становлення українознавчих студій в Гарвардському університеті є думка О.Оглоблина, що курс історії України викликав наукове зацікавлення у студентів, які в результаті обрали теми своїх дисертацій, присвячених українській історії 17-18 століть.

Правопис та синтаксис документу збережено.

ДОДАТОК

Студії з історії України в Гарвардському університеті в 1968-69 і 1969-70 акад. роках

Відкриваючи першу катедру українознавчих наук, Гарвардський Комітет Українознавчих студій вирішив особливу увагу приділити праці з тими студентами ун-ту (graduate), які вже виявили спеціальний інтерес до історії України й дістали потрібну підготовку в царині історії загальної, Східньої Європи та Близького Сходу. Це рішення було оправдане. Бо основним завданням Гарвардського Українського Центру було й є в першу чергу підготувати до самостійних наукових дослідів, а згодом і до академічної діяльності здібних і відданих науці студентів. Природньо, на перший плян висунулися не загально-освітні завдання, а конче потрібні для наукової спеціалізації студії історіографічного, джерелознавчого та методологічного характеру. В царині української історії для цих студій найбільше надавалася доба Козацько-Гетьманської держави 17-18 ст., починаючи з революції 1648 року й кінчаючи ліквідацією автономної української держави на Лівобережжі в 1780-х роках. Вага цього періоду самозрозуміла для всіх, хто хоч трохи обізнаний з історією України й розуміє сучасний стан і актуальні завдання української історіографії. До того ще треба додати, що цей період (за винятком лише Хмельниччини) порівнюючи менше відомий у світовій історичній науці.

Для викладання відповідних курсів і ведення семінарів та консультацій Гарвардський Університет запросив Проф. Др. Олександра Оглоблина, колишнього професора Київського Державного Університету й фахівця з історії України 17-19 століть, в характері гостинного професора.

Двохлітні студії, які почалися у вересні 1968 року й закінчилися в травні ц. р., склалися з офіційного курсу (conference course) «Topics in Ukrainian History of the Seventeenth and Eighteenth Centuries», що провадився у весняному семестрі 1968-69 ак. року, й двох семінарів, присвячених історіографії (осінній семестр 1968-69 ак. року) й джерелознавству (1969-70 ак. рік) історії Козацько-Гетьманської України 17-18 ст. Як зазначено було в офіційному виданні Гарвардського Університету ("Official Register of Harvard University. Vol. LXV, №. 18. Courses of Instruction..." Faculty of Arts and Sciences 1968-1969", p.276), у цьому курсі "Emphasis placed on the problems of the political and internal history of the Ukrainian Cossack Hetman State 1648-1764, Social-economic and cultural-religious problems of that State, the relations of the Hetman State to its neighbors. Attention will also be given to historiography and analysis of the sources". Методологічні й бібліографічні питання розглядалися як у семінарах, так особливо підчас консультацій (загальних і індивідуальних).

Інавгурація історичних студій відбулася 11 жовтня 1968 року викладом Проф. Оглоблина на тему «Зріст і занепад Козацько-Гетьманської держави 17-18 століття». Регулярні виклади, як курсові, так і семінарійні відбувалися що-тижня, по 2 години, в Sever Hall. Протягом першого акад. року відбулося 22 лекції; у другому ак. році – також 22 лекції. Постійними учасниками семінарів і курсу були graduate-студенти Гарварду, в загальній кількості 6 осіб. Крім того лекції відвідували студенти з інших департаментів (літературознавчі, мовознавчі, економісти, археологи, мистецтвознавці тощо); пересічна кількість слухачів була 8 осіб. Після лекції відбувалася дискусія. Виклади провадилися в українсь-

кій мові, мабуть, вперше в історії американських університетів. Постійно відвідував лекції Проф. О.Пріцак, Голова Гарвардського Комітету Українознавчих студій, який зробив кілька спеціальних доповідів про турецькі джерела до історії України цього періоду й дав низку цінних бібліографічних та архівознавчих порад для майбутніх докторантів.

Всі лекції були записані на тейп-рекордері. Плянується даліше опрацювання й доповнення тексту цих викладів для виготовлення й видання для виготовлення й видання в англійській мові університетського курсу історії, історіографії й джерелознавства України 17-18 ст.

Підбиваючи підсумки двохлітньої праці, треба визнати, що й вибір теми курсу та семінарів, і організація занять, і метода студій цілковито себе виправдали. Це виявилось зокрема під кінець другого року, коли двоє постійних учасників студій (п. Любомир Гайда й п. Орест Субтельний) склали (21-22 травня ц.р.) докторські іспити з найвищою оцінкою ("excellent"). А найголовніше те, що всі 4 докторанти з історії, що брали постійну участь у студіях, обрали для своїх дисертацій питання саме з історії України 17-18 століття (теми: «Адам Кисіль»; «Турецька політика гетьмана Петра Дорошенка»; «Діяріуш гетьмана Пилипа Орлика»; «Реформи російського уряду на Україні-Гетьманщині в другій половині 18 ст.»). Праця над цими дисертаціями вже розпочалася й буде провадитися протягом ближчих років як у Гарварді, так і підчас наукових відряджень докторантів до ряду європейських і близькосхідних країн.

Є всі підстави сподіватися, що наслідком перших двох літ українських історичних студій у Гарварді буде формація кількох молодих і здібних істориків України, які в майбутньому займуть належне місце і в американських університетах, і в історичній науці.

Олександр Оглоблин